

UNIVERSITAIR ECONOMISCH ONDERWIJS IN INDONESIË

door Prof. Dr J. F. Haccoû

Ter inleiding.

Aan de Universiteit van Indonesië zijn thans ook in wording afdelingen, welke het economisch hoger onderwijs verzorgen. Het hoger onderwijs in de Indonesische Archipel is ontstaan in de vorm van de Hogescholen: de Medische en de Rechtshogeschool te Batavia en de Technische Hogeschool met een opleiding tot civiel ingenieur te Bandoeng. In 1940 werd te Batavia een faculteit der letteren en wijsbegeerte opgericht, terwijl te Buitenzorg met hoger landbouwonderwijs in de vorm van een, aan de Medische Hogeschool verbonden propaedeuse een begin was gemaakt. Na 1945 heeft men hier grote plannen gemaakt en daaraan ook uitvoering gegeven, voor een op bredere basis georganiseerd universitair onderwijs.

De genoemde drie hogescholen werden als faculteiten met de faculteit der letteren en wijsbegeerte onder de overkoepeling van een federale Universiteit van Indonesië gebracht, terwijl voorts elders in het Federale gebied het universitair onderwijs werd uitgebouwd. Te Buitenzorg kwamen nl. de faculteiten van landbouwwetenschappen en der diergeneeskunde. Te Bandoeng werd de faculteit der technische wetenschap uitgebouwd met als afdelingen weg- en waterbouwkunde, scheikundige technologie, werktuigbouwkunde, electrotechniek, terwijl mijnbouwkunde, landmeetkunde en bouwkunde op het programma staan; daarnaast werd daar een faculteit voor de wis- en natuurkunde georganiseerd. Te Soerabaia ontstond kort geleden een geneeskundige faculteit. Makassar kreeg haar economische faculteit. Aan de juridische faculteit te Batavia werd een afdeling sociale wetenschappen toegevoegd en haar naam werd veranderd in Faculteit der Rechtsgeleerdheid en der Sociale Wetenschappen. Ook het Instituut voor tandheekkunde te Soerabaia is als onderdeel van het universitaire geheel georganiseerd, zomede het Instituut voor lichamelijke opvoeding te Bandoeng. Gedurende de cursus 1948/49 stonden in totaal aan de universiteit ingeschreven 1256 studenten en toehoorders, waarvan voor technische wetenschap 320, voor geneeskunde 333, voor rechtsgeleerdheid en sociale wetenschappen 229 en voor economische wetenschappen 37. De overige inschrijvingen golden de andere faculteiten. Van de 229 studenten en toehoorders der juridische faculteit waren er 66 voor de afdeling der sociale wetenschappen. Het is mijn bedoeling in dit artikel iets te vertellen over het economisch hoger onderwijs in Indonesië. Dit is op twee plaatsen georganiseerd: als afzonderlijke faculteit te Makassar, als afdeling sociale wetenschappen van de juridische faculteit te Batavia.

In het algemeen worden voor toelating tot de Universiteit van Indonesië einddiploma's van middelbaar onderwijs (de afdelingen B van H.B.S., A.M.S. en lyceum) verlangd; voor bepaalde faculteiten is de toelating verruimd. Voor de juridische faculteit bv. worden ook als studenten toegelaten zij, die in het bezit zijn van de einddiploma's der afdeling A van de genoemde middelbare scholen, van de hoofdafkte of Europese hoofdafkte, uitgereikt krachtens het besluit van de directeur van Onderwijs en Eredienst van 23 September 1931 No. 50307/A dan wel krachtens het „Aktenreglement" (Ind. Stbl. 1934 No. 399), en van een andere in Indonesië verworven hoofafkte mits tevens de akten L.O. moderne talen

indien de Faculteit daartoe voldoende termen aanwezig acht. Het examen- vak wiskunde valt uiteen in twee gedeelten, nl. een eerste elementair en een tweede voortgezet gedeelte. Van het afleggen van het eerste gedeelte is men vrijgesteld, indien men in het bezit is van het einddiploma van een afdeling B van een H.B.S., A.M.S. of lyceum of daarmee gelijkgestelde inrichting van onderwijs in Indonesië of Nederland (gymnasium afdeling B), dan wel in het bezit is van de hoofdakke of Europese hoofdakke, mits blijkt, dat het examen ook de wiskunde heeft omvat.

Het spreekt vanzelf, dat dit programma voor de tropen zwaar is wat de omvangendheid van de stof betreft. Het vereist in totaal aan lessen per week, indien de elementaire wiskunde moet worden gevolgd 22 uur en zonder deze elementaire wiskunde tot de Kerstvacantie 18 uur, daarna 22 uur. Voor facultatieve vakken komen hierbij nog 7 uur, indien de studenten deze wensen te volgen.

Nadat de voorbereiding in de propaedeuse is voltooid, kan na twee jaar het candidaatsexamen worden afgelegd, dat naast de zuiver economische vakken (de algemene, de monetaire, de tropische en de bedrijfs-economie) voorts omvat het burgerlijk en handelsrecht, de economische geschiedenis en de encyclopaedie der economische geografie. Het aantal uren voor de verplichte vakken bedraagt in het eerste jaar 18; voor het tweede jaar staat het aantal lessen nog niet vast. Teneinde het diploma te verkrijgen wordt bovendien vereist, dat bewijzen worden overgelegd van voldoende praktische bekwaamheid in arbeid op economisch gebied. Deze bekwaamheid kan worden verworven zowel in het bedrijfsleven als in de ambtelijke sfeer.

Na het met vrucht afgelegde candidaatsexamen kan na wederom twee jaar doctoraal examen in de economische wetenschap worden afgelegd. Dit examen omvat ten minste vijf vakken, waarvan de algemene en de tropische economie verplichte hoofdvakken zijn. Naast deze twee vakken moet óf monetaire óf bedrijfseconomie als derde vak worden gekozen, terwijl voorts uit de volgende reeks nog een keuze van twee vakken dient te worden gedaan; monetaire economie, bedrijfseconomie — beiden indien en voor zover niet reeds als derde vak genomen — burgerlijk en handelsrecht, economische geschiedenis, economische geografie, beschrijvende economie, statistische analyse, wiskundige statistiek en econometrie (deze drie als één geheel) of enig ander aan de Universiteit van Indonesië onderwezen vak. Uiteraard kan de studie door een promotie in de economische wetenschap worden voltooid.

Makassar is met het onderwijs begonnen als cursus tot opleiding van leraren in de economie in begin 1948; tot nu toe hebben zeven personen het propaedeutisch examen met gunstig gevolg afgelegd.

Economische studie te Batavia.

De studie in de sociaal-economische richting aan de Faculteit der Rechtsgeleerdheid en der Sociale Wetenschappen is afwijkend geregeld. Ook hier komt weliswaar na een propaedeuse van 1 jaar, een tweejarige candidaats- en vervolgens een tweejarige doctoraal studie, doch de opbouw van de studie en de bijvakken, later zelfs de hoofdvakken verschillen belangrijk van het programma te Makassar. De propaedeuse omvat naast een inleiding tot de economie (de beschrijvende economie) als vakken de inleiding tot de sociologie, de inleiding tot de rechtswetenschap en de geschiedenis, terwijl in de studie van het eerste jaar ruimte is open-

gelaten om zich te bekwamen in het boekhouden en de beginselen van het handelsrekenen, alsmede in de Indonesische taal. Het Nederlands komt, zoals men ziet, niet op het programma voor, hoewel de mogelijkheid bestaat hierin college te lopen. Bij het vaststellen van het studieprogramma is de Faculteit er namelijk van uitgegaan, dat aangezien de voertaal van de universiteit het Nederlands is en dus ook de examens in deze taal moeten worden afgelegd, het eigen belang die studenten, die haar niet voldoende beheersen, er wel toe zal leiden om zich alsnog grondig te bekwamen en dat voorts uit de examenresultaten der verplichte vakken wel zal blijken of dit het geval is.

Het propaedeutisch examen omvat dus de vier eerstgenoemde vakken, terwijl staat voorgeschreven, dat men, alvorens tot het candidaatsexamen te worden toegelaten, bovendien met gunstig gevolg tentamen boekhouden moet hebben gedaan of een ander bewijs van voldoende bekwaamheid in dit vak moet kunnen overleggen. Bovendien moet dan een verklaring kunnen worden overgelegd van voldoende kennis van het Indonesisch.

Na de propaedeuse begint de studie voor het candidaatsexamen, welke gedurende twee jaar de vakken cultuurkunde (sociologie van Indonesië), sociale economie en bedrijfseconomie omvat, zomede gedurende het eerste jaar de economie van Indonesië en de statistiek en gedurende het tweede jaar de beginselen van het burgerlijk recht.

Zonder het taalonderwijs eist de propaedeuse, incl. het boekhouden, tot de Kerstvacantie 13 uur en de rest van het jaar 9 uur college per week, het eerste jaar van de candidaats-studie 14 uur en het tweede jaar 12 uur. Bovendien is het de bedoeling van de Faculteit, dat de studenten bij voorkeur gedurende meer dan één jaar, twee uur per week een college wijsbegeerte volgen.

Na het candidaatsexamen moet de candidaat, die de studie voortzet, een keuze doen. Hij kan dan drie richtingen inslaan, nl. de sociologische, de economische of die van voorbereiding voor de dienst der overheid. Er bestaat nl. een keuze-mogelijkheid van twee uit vier hoofdvakken, waarbij de verschillende richtingen worden getypeerd door de vakken sociologie (westerse!), bedrijfseconomie en het staats- en administratief recht. Het vierde hoofdvak is de sociale economie, dat naast deze vakken elk der drie richtingen dienstbaar kan zijn. Het is echter ook geoorloofd een andere combinatie te kiezen, met name naast het staats- en administratief recht de sociologie. Deze combinatie wordt door het Departement van Binnenlandse Zaken voor de bestuursdienst zelfs de meest aangewezen geacht. Naast twee hoofdvakken dienen voor het doctoraal-examen ten minste twee bijvakken uit de volgende reeks te worden gekozen: de twee niet als hoofdvak gekozen vakken, wijsbegeerte, recht van het bedrijfsleven, statische analyse, econometrie, strafrecht en criminologie, adatrecht, instellingen van de Islam, belastingrecht, leer der openbare financiën, economie van Indonesië of enig ander in overleg met de faculteit te kiezen vak.

Op het eerste gezicht lijkt dit een raar mengelmoes. Doch indien men voor ogen houdt, dat hier na het candidaatsexamen drie verschillende richtingen mogelijk zijn, dan komt er orde in dit geheel. Immers, de bestuursdienst vraagt bepaalde kennis van land en volk en vakken als instellingen van de Islam en adatrecht zijn voor die categorieën ambtenaren, die straks in nauw contact met plaatselijke vraagstukken der bevolking zullen komen, onontbeerlijk. Voor andere categorieën ambtenaren zullen de leer der openbare financiën en strafrecht en criminologie weer onontbeerlijke kennis betekenen, terwijl voor iemand, die de sociologische spe-

cialisatie kiest de beginselen van het strafrecht, zulks als basis voor de criminologie een belangrijke en noodzakelijke verbreding van zijn gezichtskring brengen. Recht van het bedrijfsleven en belastingrecht zijn naast de economische vakken een goede keuze voor hen, die straks in de praktijk van het bedrijfsleven hun toekomst willen zoeken.

De economische richting te Batavia is in 1947 begonnen, zij het aanvankelijk met een ander programma.

Tot nu toe hebben 20 studenten met gunstig gevolg het propaedeutisch examen afgelegd; candidaatsexamens zijn tot op heden nog niet gedaan.

Vergelijking der studies.

Bij de vergelijking van de beide mogelijkheden tot economische studie behoef ik over Makassar betrekkelijk weinig te zeggen. Het programma komt in grote trekken met dat van Rotterdam overeen, zij het dat in bepaalde opzichten aanpassing aan de toestanden hier te lande moest plaats vinden. De opzet is een allesomvattende studie, welke na het candidaats-examen niet kan worden afgebroken. Zij is erop gericht volledig opgeleide vak-economen aan de praktijk af te leveren en heeft een buitengewoon zwaar programma. Buitengewoon zwaar omdat bij dit rooster in aanmerking moet worden genomen, dat het in de tropen moet worden gevolgd; de klimatologische omstandigheden hier brengen een vermindering van arbeidscapaciteit mee, welke kan worden geschat op 20 à 30% in vergelijking tot een gematigd klimaat. Voor economen, die straks in het volle leven moeten worden opgenomen, rijst de vraag of de plaats van vestiging der faculteit wel gelukkig is gekozen; ik voor mij zou geneigd zijn deze vraag, ook al is Makassar zetel van de Regering van de Negara Indonesia Timur, ontkennend te beantwoorden.

Batavia geeft een heel ander beeld. Als centrum van de Archipel, als zetel van de Voorlopige Federale Regering, klopt hier veel meer de polslag van het hele leven van de toekomstige Republik Indonesia Serikat. Doch het verschil tussen beide studiecentra beperkt zich niet tot dit verschil voor de vestiging alleen; de studenten te Makassar zijn, evenals die van een Hogeschool, geïsoleerd, terwijl in de vele studenten-organisaties te Batavia het zo nuttige contact bestaat met studenten van andere richtingen (medici, juristen en literatoren).

Het aantal college-uren wijst op een belangrijk verschil. Makassar komt met een zeer gevuld rooster, (zonder talen minstens 14 uur propaedeuse en 18 uur voor het eerste studiejaar candidaatsexamen), Batavia daarentegen beperkt de colleges tot gemiddeld 11 uur voor de propaedeuse (zonder talen en wijsbegeerte) en 14 uur in het eerste en 12 uur in het tweede jaar candidaatsstudie. Te Batavia zijn de colleges in hoofdzaak in de ochtenduren en doelbewust is men hier tot beperking gekomen. De behandeling van de stof gaat diep en vandaar dat niet dadelijk met een te uitgebreid programma is begonnen; thans kan men nog toevoegen wat op de duur nodig blijkt. Bij de beperkte opzet kon dankbaar gebruik worden gemaakt van de ervaring der collegae van de juridische studierichting. Het betrekkelijk kleine aantal college-uren vergroot de mogelijkheid voor de studenten om zich intensiever in de stof te verdiepen, terwijl daardoor bovendien ook jongelui, die hun inkomen zelf moeten verdienen, de gelegenheid krijgen een relatief groter deel der colleges te volgen.

De opleiding zelf is zeer verschillend. Brengt Makassar doelbewust de

economische specialisatie, Batavia heeft deze eenzijdigheid even doelbewust vermeden. Vermeden door van de nood een deugd te maken. Er bestaat in Indonesië een tekort aan prominente krachten op alle gebied en het streven is dus geweest om met hulp van de aanwezige docenten iets op te bouwen, dat in een — overigens dringend gevoelde — behoefte zou kunnen voorzien. Te Batavia is de economische studie onderdeel geworden van een geheel van sociale wetenschappen, dat in de toekomst, volgens de Hooger-Onderwijsordonnantie 1946, zal moeten omvatten een sociaal-economische, een sociaal-geografische en een sociaal-ethnologische richting; voor de twee andere richtingen bestaan slechts zeer globale plannen.

Bewust heeft men te Batavia de economische specialisatie à outrance niet gewild. Men wil de toekomstige economen hoeden voor de uit de vèrgaande specialisatie voortspruitende eenzijdigheid, welke hier een groot gevaar kan betekenen, omdat Indonesië wetenschappelijk nog een zeer jong land is en onder deze omstandigheden de levensverrijkende wetenschappelijke ervaring van voorafgegane generaties als basis waarop de specialisatie wordt gegeven, ontbreekt. Zeer speciaal voor de economische denkrichting geldt, dat de noodzakelijke eenzijdigheid een gevaar betekent, indien zij tot gevolg zou hebben, dat men uit het oog verliest, dat de economie tot object heeft het onderzoek naar bepaalde gedragingen van de gehele mens. Door de hele studie te Batavia tot het candidaatsexamen lopen dan ook twee draden: de economische en de sociologische en eerst na het candidaats-examen kan de student zich geheel op de economie specialiseren. In de studie is dus doelbewust naar een evenwicht gestreefd, waarbij uiteraard de omvangrijkheid van het economische gebied toch de hoofdschotel voor dit onderdeel opeist.

Deze opbouw brengt ook mede, dat de opzet van de studie een andere is. Door de ingeslagen weg is het mogelijk geworden om een splitsing aan te brengen in de studie, welke zowel in het belang van de studenten als in dat van de gemeenschap is. Doordat de specialisatie eerst na het candidaatsexamen komt, moet de voorafgaande studie aan de studenten over de gehele lijn een voldoende werkbasis voor later geven voor die vakken, welke geen onderdeel van de doctorale studie vormen. In alle vakken moet dus worden gestreefd naar een zekere afronding, waarbij die onderwerpen dus buiten diepgaande beschouwing blijven, welke een typisch karakter der doctorale studie hebben; ik noem in de economische sfeer b.v. het conjunctuurvraagstuk en de organisatie benevens de capita selecta, welke ook in Nederland eerst tot het ogenblik der rijpere studie worden bewaard. Deze scheiding als onvermijdelijk gevolg van de gekozen weg heeft in Indonesië echter bovendien bepaalde voordelen. In het begin van dit artikel heb ik er reeds op gewezen, dat de toelatingseisen het gevaar van een dalend peil in zich sluiten. De economische studie eist echter een bepaalde algemene ontwikkeling en persoonlijk streef ik er voor de economische vakken te Batavia naar — ook voor de hulpvakken als statistiek en boekhouding — de concordantie met het Nederlands economisch onderwijs te handhaven. Alleen een op hoog niveau staand economisch hoger onderwijs kan op den duur aan dit land de krachten geven, welke het juist op dit gebied zo dringend behoeft. Uit de inschrijvingscijfers — voor de cursus 1949/50 meer dan 50 eerste jaars — blijkt, dat velen zich geroepen voelen tot de economische studie; het staat echter te vrezen, dat slechts weinigen de eindstreep van het doctorale examen zullen halen en nog minder de studie met een promotie zullen voltooiën. Houdt men de hele studie dan als een onverbrekelijk geheel,

dan betekent dit, dat dus velen de taak niet volbrengen, hetgeen zou zijn te betreuren. Indonesië heeft echter niet alleen een schromelijk tekort aan geschoolde vakmensen op economisch gebied, Indonesië mist ook de geschoolden, welke niet tot de hoogste leiding moeten kunnen worden geroepen, maar juist leidende figuren op het tweede plan moeten zijn. Het tekort in beide richtingen is zo groot, dat het dringend noodzakelijk is om overal in het economisch leven zo spoedig mogelijk een begin te maken met het voorzien in de behoefte. En waarom dan niet voor hen, die zich niet uitverkoren achten, resp. niet uitverkoren blijken te zijn, de mogelijkheid te openen tot een opleiding, welke hun de weg naar dit tweede plan helpt effenen? Op deze wijze wordt het m.i. mogelijk aan de ene kant de concordantie met het economisch hoger onderwijs in Nederland te handhaven en toch talloos velen op een lager, doch ook economisch niveau, iets mee te geven waarvoor zij de Universiteit in later jaren steeds dankbaar zullen blijven.

Juist door de mogelijkheid tot afbreken na het candidaats te openen, kan de concordantie met Nederland gemakkelijker worden gehandhaafd, omdat men dan de eisen voor dit examen kan handhaven in de wetenschap, dat het voor de afgewezen candidaat maar een kort uitstel betekent, voordat hij de praktijk ingaat.

Noch te Makassar, noch te Batavia bestaat voorshands de mogelijkheid om de accountancy als voortzetting der academische studie te volgen; zolang er nog geen doctoraal-studenten zijn, zou het ook weinig zin hebben de daartoe vereiste vakken reeds in te stellen.

De studenten, die mijn colleges bezoeken, hebben de moeilijkheid, dat zij in sommige opzichten een achterstand hebben in vergelijking met Nederlandse studenten. Aan de andere kant echter weer blijkt, dat zij de toets der vergelijking kunnen doorstaan. Met een aantal van hen heb ik indertijd een uiterst beperkt marktonderzoek gehouden en de resultaten in Nederland doen vergelijken met die van studenten-beginningelingen op dit gebied ginds, een vergelijking die tot de conclusie van gelijkwaardigheid in resultaat leidde. Hier wordt hard geleerd: de grote taak van de docent — en een moeilijke — is echter niet zozeer om kennis, maar om het inzicht bij te brengen.

Beide faculteiten ondervinden grote moeilijkheden. De docentenstaf is nog verre van volledig. Makassar telt thans vier hoogleraren, nl. voor de bedrijfshuishoudkunde, voor de beschrijvende economie, statistiek en encyclopaedie der economische geografie, voor de tropische economie en voor de economische geschiedenis en voorts een aantal lectoren en lesopdrachten; voor het hoofdvak algemene economie b.v. bestaat nog steeds een lesopdracht in plaats van een ordinariaat. Batavia kan de economische richting laten draaien, dank zij de hulp van collegae der juridische richting, hoewel nog steeds de westerse socioloog en de sociaal-econoom ontbreken. De sociale economie wordt door mij waargenomen naast de bedrijfseconomie, uiteraard een onbevredigende toestand. Doch er zijn zeer sterke argumenten, welke Batavia verhinderen om te streven naar het aantrekken van nieuwe docenten. Er bestaat een grote moeilijkheid: een uitkomen naar Batavia betekent, dat de toekomstige hoogleraar een gedeelte van zijn arbeidscapaciteit ziet teloorgaan. De huisvesting is onvoldoende, zo onvoldoende dat men er zich geen voorstelling van kan maken (ik persoonlijk heb 11 maanden in een hotelkamer gewoond, eerst met een vreemde kamergenoot, later met mijn echtgenote) en zelfs als men een gedeelte van een huis toegewezen krijgt, dan is het als regel in samenwoning en van een studeer-ontvangkamer is

men dan nog niet zeker. Bij zware wetenschappelijke arbeid is voorts de ontspanning een zeer belangrijk onderdeel; voor ontspanning is vervoersmogelijkheid nodig; de desbetreffende autoriteiten achten voor de docenten der Universiteit dit echter maar in zeer beperkte mate nodig, zodat ook dit alles te wensen overlaat. Tenslotte hebben wij hier lichtloze avonden, welker aantal tot twee, zelfs nog kort geleden tot drie per week kon oplopen. Dit betekent een nieuw belangrijk verlies aan arbeidscapaciteit. Het is dan ook begrijpelijk, dat verantwoordelijkheidsgevoel de Faculteit belet om onder de huidige omstandigheden nieuwe docenten uit Nederland aan te trekken. Wil Indonesië een Universiteit hebben van een goed niveau, dan zal men in de eerste plaats meer égarde moeten tonen jegens hen, die de rijkdom van hun kennis ter beschikking van dit land stellen.

Batavia, October 1949.
